<https://doi.org/10.15407/socium2020.03.124>
 УДК 316.622: 316.653: 316.624

Пивоварова Н.П., канд. соціол. наук, головний науковий співробітник відділу соціологічного моніторингу розвитку міста Науково-дослідного інституту соціально-економічного розвитку міста, вул. Героїв Севастополя, 37-А, Київ, 03061, Україна, email: nadyapivovarov@gmail.com, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8010-0436>,

Артюх О.Р., завідувач відділу досліджень проблем молоді Державного інституту сімейної та молодіжної політики, вул. Десятинна, 14, Київ, 01025, Україна, email: o_artukh@ukr.net, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-8868-7940>

ЗМІНА ПРАВОВОГО СТАТУСУ СЕКС-РОБОТИ В УКРАЇНІ: ДУМКА НАСЕЛЕННЯ, ДУМКА СЕКС-РОБІТНИКІВ (СОЦІОЛОГІЧНИЙ РАКУРС)

Визначено поняття “декриміналізація” та “легалізація” секс-роботи. На основі соціологічного дослідження охарактеризовано ставлення українського населення та самих секс-робітників до потенційної зміни правового статусу сфери надання сексуальних послуг в Україні. Проаналізовано ставлення населення до понять і феноменів “секс-робота” та “секс-робітники”, рівень поінформованості населення і секс-робітників щодо чинного законодавства у сфері регулювання секс-роботи в Україні та ставлення до нього, думки про потенційні умови декриміналізації й очікувані зміни як результат зміни правового статусу секс-роботи, ступінь зацікавленості секс-робітників фактом декриміналізації й легалізації та їх готовності до можливих змін. Дані дослідження свідчать про цілком прогнозовану протилежність ставлення, бажань і сподівань щодо потенційних змін правового статусу секс-роботи в Україні пересічного українця та робітника сфери надання сексуальних послуг – від неготовності та неприйнятності таких змін першим до невідготовленості і, можливо, “райдужних” сподівань останнього. Так, 51% українців проти відміни покарання за добровільне надання секс-послуг за винагороду, тоді як 93% секс-робітників зацікавлені у відміні такого покарання. Моделюючи ситуацію, за якої за секс-роботу буде знято покарання, секс-робітники потенційними покращеннями припускають: більш безпечні умови роботи та зниження ризиків насильства – 74%; можливість юридичного захисту від поліції – 67%, в суді й прокуратурі – 64%; зниження стигматизації на рівні суспільства – 58%, на рівні самооцінки – 53%; розраховують на зниження ризиків для здоров'я, в тому числі інфікування на ВІЛ/ПСС – 49%. Доведено доречність формування в суспільній думці ставлення до секс-роботи як різновиду підприємницької діяльності, яка має регулюватися нормами трудового, цивільного, господарського, фінансового та інших галузей права, а до секс-робітників – як таких, які мають право на відмову (від клієнта, роботодавця, професії у цілому), належні умови праці та профспілковий або судовий захист, анонімність, соціальні гарантії та пенсію, самоорганізацію тощо.

Ключові слова: декриміналізація, легалізація, секс-робота, секс-робітники, громадська думка, права людини.

Pivovarova N.P., PhD. (Sociology), the leading scientific fellow, Department of Social Monitoring of the City Development, Research Institute of Socio-Economic City Development, 37-A, Heroiv Sevastopolia Str., Kyiv, 03061, Ukraine, email: nadyapivovarov@gmail.com, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8010-0436>,

Artukh O.R., Head of the Department of Youth Research, State Institute of Family and Youth Policy, 14, Desiatynna Str., Kyiv, 01025, Ukraine, email: o_artukh@ukr.net, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-8868-7940>

© Пивоварова Н.П., Артюх О.Р., 2020

CHANGE OF LEGAL STATUS OF SEX WORK IN UKRAINE: PUBLIC OPINION, OPINION OF SEX WORKERS (SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE)

The concepts of “decriminalization” and “legalization” of sex work are defined. Based on a sociological study, the attitudes of the Ukrainian public and sex workers to the potential change in the legal status of sex services in Ukraine is characterized. Authors analyse the public attitude toward the concepts and phenomena of “sex work” and “sex workers”, level of awareness of the population and sex workers about the current legislation in the scope of sex work regulation in Ukraine and the attitude to it, opinions on potential conditions of decriminalization and expected changes as a result of changes in the sex work legal status, level of interest of sex workers in the fact of decriminalization and legalization and their readiness for possible changes. These studies show an utterly predictable contrast between the attitudes, desires and expectations regarding potential changes in the legal status of sex work in Ukraine of the average Ukrainian and a sex worker – from disinclination and rejection of such changes by the first to the unreadiness and possible radiant hopes of the latter. Thus, 51% of Ukrainians oppose the revocation of penalty for the voluntary provision of paid sex services, while 93% of sex workers are interested in the revocation of such penalty. Modelling the situation where the penalty for sex work is revoked, the potential improvements suggested by sex workers are the following: safer working conditions and reduced risks of violence – 74%; the possibility of legal protection from the police – 67%, in court and prosecutor’s office – 64%; reduction of stigma at the level of society – 58%, at the level of self-esteem – 53%; expected reduction in health risks, including HIV/STIs – 49%. The appropriateness to form a public attitude to sex work as a type of entrepreneurial activity, which should be regulated by labour, civil, economic, financial and other branches of law, and to sex workers as those who are entitled to refuse (a client, employer, profession in general), appropriate working conditions and trade union or judicial protection, anonymity, social guarantees and pensions, self-organization, etc. are proved.

Keywords: decriminalization, legalization, sex work, sex workers, public opinion, human rights.

У сучасному світі існує кілька моделей державної політики щодо врегулювання секс-роботи. Так, у Німеччині, Нідерландах, Австрії, Швейцарії, Греції, Туреччині, Угорщині, Латвії, Ізраїлі, Перу, Еквадорі секс-робота дозволена і регулюється законом, зокрема, діють норми щодо вікових обмежень і ліцензування об’єктів надання секс-послуг, а в Швеції секс-робота протизаконна з кримінальним покаранням у виді штрафів для клієнтів¹.

Нині в сучасній Україні діє аболіціоністська модель, найголовніша відмінність якої полягає в тому, що надання сексуальних послуг повнолітніми особами за плату не вважається злочином (передбачено адміністративне покарання ст. 181.1 Кодексу про адміністративні правопорушення за проституцію), проте втягнення третіх осіб до занять проституцією (експлуатація), передбачає кримінальну відповідальність.

У 2015 р. на розгляд Верховної Ради України було винесено та відкликано законопроект “Про регулювання проституції та діяльності секс-закладів”. Законопроект мав на

¹ Карта світу, що відображає правовий статус секс-роботи за країнами. URL: https://commons.wikimedia.org/w/index.php?sort=relevance&search=legal+status+of+prostitution+by+country.&title=Special:Search&profile=advanced&fulltext=1&advancedSearch-current=%7B%7D&ns0=1&ns6=1&ns12=1&ns14=1&ns100=1&ns106=1#/media/File:Prostitution_laws_of_the_world2.svg

меті узаконити проституцію в Україні, а самих повій розглядав як фізичних осіб-підприємців, які надають послуги інтимного характеру на платній основі: “проституція – вид підприємницької діяльності, метою якого є надання послуг інтимного характеру, вжиття особою дій чи заходів, які роблять її доступною для виконання статевого акту, дій з іншою особою на платній основі”. Згідно з ним, секс-робітники повинні були проходити в установленому законодавством порядку попередній і періодичний медичний огляд. Крім того, секс-робітники повинні користуватися “усіма соціальними гарантіями, що передбачені Кодексом законів про працю України та іншими актами законодавства”². Законопроект викликав значний резонанс і був відкликаний. Одним з аргументів відкликання законопроекту була теза про негативне ставлення українського населення до процесу декриміналізації сфери надання секс-послуг.

В інформаційному полі країни присутні публікації правників, економістів, соціологів, громадських діячів, журналістів, гендеристів, духовних осіб, науковців і громадських активістів, що також мають дискурсивний характер: від позицій “за” підтримку процесу декриміналізації сфери надання секс-послуг, до протилежних [1–7]. При цьому як тотожні інколи вживаються поняття “декриміналізація” та “легалізація”.

Мета цієї статті – розкрити зміст понять “декриміналізація” та “легалізація” секс-роботи, а також, базуючись на результатах соціологічного дослідження, охарактеризувати ставлення українського населення та самих секс-робітників до потенційної зміни правового статусу секс-роботи в Україні.

Слід зазначити, що в Україні більшість реалізованих соціологічних досліджень сфокусовані на доступність, охоплення та якість ВІЛ-послуг для секс-робітників, а також оцінку ефективності програм зменшення шкоди, орієнтованих на цю соціальну групу, у тому числі регулярні біоповедінкові дослідження. Деякі дослідження розкривають соціальний портрет секс-робітників, умови їх роботи, уявлення про поширеність і види насильства в їхньому середовищі, мотиви залучення до секс-роботи тощо [8–18].

У висновках досліджень автори зазначають про причинно-наслідковий зв’язок між криміналізацією секс-роботи та зростанням епідемії ВІЛ/ПСШ серед секс-робітників, насильства по відношенню до них, порушень їхніх громадянських прав, констатують необхідність підвищення уваги до цієї проблеми, в тому числі про можливість зміни правового статусу секс-роботи в країні та формування легальних державних шляхів соціального, медичного й юридичного супроводу та захисту цієї групи ризику.

Емпіричної базою цієї статті є частина комплексного соціологічного дослідження “Аналіз відносин, переваг, можливостей та перешкод декриміналізації секс-роботи в Україні”, проведеного у 2019 р. Благодійною організацією “Легалайф-Україна” і Аналітичним центром “Соціоконсалтинг” в рамках проєкту “Bridging the Gaps – Sex Work programme”. Результати дослідження викладено в публікації “Декриміналізація секс-роботи в Україні: аналіз громадської думки, оцінка перешкод і можливостей”

² Законопроектом про легалізацію проституції пропонується встановити соцгарантії для повій. UNN. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1502995-zakonoproektom-pro-legalizatsiyu-prostitutsiyu-proponuyetsya-vstanoviti-sotsgarantiyi-dlya-poviy>

[19]. У статті зосереджено увагу на аналізі громадської думки українського населення та самих секс-робітників до секс-роботи й потенційної зміни правового статусу секс-роботи в країні.

Чинним законодавством України передбачено відповідальність різного ступеня, залежно від залучення до секс-роботи: за добровільне надання сексуальних послуг за винагороду, втягнення або примус до надання сексуальних послуг за винагороду, а також залежно від того, чи є особа, яка надає сексуальні послуги, повнолітньою.

Насамперед, розмежуємо поняття “декриміналізація” та “легалізація”.

Декриміналізація – це юридична перекваліфікація частини кримінально карних діянь і переведення їх до адміністративних, дисциплінарних та інших правопорушень або правомірних дій. Декриміналізація фактично полягає у вилученні соціально неприйнятної діяння (дії або бездіяльності) з кримінального законодавства. Застосування декриміналізації допомагає підтримувати кримінальне законодавство в “актуальному” стані, швидко реагувати на зміни в суспільстві та державі, економічній і соціальній сферах³.

Добровільне надання сексуальних послуг за винагороду в Україні є адміністративним правопорушенням і регулюється Кодексом про адміністративні правопорушення України, статтею 181/1 “Заняття проституцією”, тобто не є кримінальним правопорушенням. З огляду на це, для характеристики скасування покарання за добровільне надання подібних послуг окремо взятим суб'єктом, не правомірно використовувати поняття “декриміналізація”, оскільки йдеться про легалізацію цієї діяльності.

Легалізація – це узаконення або надання законної сили. У більшості випадків легалізація зв'язується з державною реєстрацією суб'єкта. Під легалізацією розуміють певну послідовність юридично значущих дій особи щодо реалізації власного права на заняття певною діяльністю з метою регламентування цієї діяльності. Таким чином, легалізація виконує контрольну функцію, що має на меті дотримання законодавства стосовно виконання умов здійснення певної діяльності⁴.

Проте, якщо розглядати добровільне надання сексуальних послуг не як індивідуальну діяльність окремо взятого суб'єкта, а як комплекс, що передбачає організацію подібної діяльності, у тому числі місця й умови для її реалізації, використання поняття “декриміналізація” допустимо в тій частині, що стосується організаційного компонента цієї сфери, тобто секс-роботи. Організація секс-роботи та добровільне або примусове залучення до надання сексуальних послуг в Україні вважається кримінальним правопорушенням і регулюється Кримінальним кодексом України статтями 302 (створення або утримання місць розпусти і звідництва) та 303 (сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією)⁵.

³ Декриміналізація. CrimPravo. URL: <http://crimpravo.com/slovyk-kryiminalne-pravo/dekriminalizatsiya.html>

⁴ Поняття, види та етапи легалізації. URL: <https://buklib.net/books/37843/>

⁵ Кримінальний кодекс України від 5.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1485262012336407#Text>

З огляду на це, декриміналізація розглядається як скасування адміністративної відповідальності за добровільне надання секс-послуг повнолітніми особами, а також скасування кримінальної відповідальності третіх осіб, які допомагають в організації секс роботи, забезпечують безпеку тощо, при цьому втягування в проституцію, торгівля людьми та експлуатація (у тому числі злочини, вчинені по відношенню до неповнолітніх осіб) залишаються карними як кримінальні злочини⁶.

Отже, українське суспільство поділено майже на рівні частки щодо ставлення до секс-роботи в цілому та повнолітніх секс-робітників зокрема: засуджують – відповідно 46% та 45%, ставляться лояльно (нейтрально або позитивно) – відповідно 51% та 52%. При цьому негативне ставлення до секс-роботи та секс-робітників більш властиве жінкам, ніж чоловікам, а також людям віком 40 років і старшим (рис. 1, 2). Далі використовуватимуться два поняття: “лояльно ставляться до секс-роботи” – респонденти, які на запитання анкети: “Як Ви ставитеся до добровільного надання сексуальних послуг за винагороду повнолітніми людьми?” відповіли “позитивно” або “нейтрально”, їх серед усіх опитаних 51% (n = 406) і “негативно ставляться до секс-роботи” – особи, які на це запитання відповіли – “негативно” – 46% (n = 367) (рис. 1).

Рис. 1. Ставлення населення до секс-роботи у цілому (надання сексуальних послуг повнолітніми особами за винагороду), % залежно від статі та віку

⁶ Там само.

Рис. 2. Ставлення населення до повнолітніх секс-робітників, % залежно від статі та віку

Завданнями дослідження передбачалося визначити рівень обізнаності українського населення і секс-робітників про чинне законодавство країни, що регулює сферу сексуальних послуг. Згідно з чинним законодавством, заняття секс-роботою є адміністративним правопорушенням і регулюється Кодексом про адміністративні правопорушення України, статтею 181/1 “Заняття проституцією”⁷.

Аналіз отриманих результатів засвідчив про достатньо високий рівень поінформованості населення України щодо чинного законодавства стосовно сфери надання секс-послуг – у межах 42–74% залежно від певних норм, надавши правильну відповідь (табл. 1).

⁷ Стаття 181 (1). Заняття проституцією. Юрисконсульт. Народний правовий портал. URL: <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/kuap/8328-181-1.html>

Таблиця 1

**Рівень обізнаності українського населення щодо чинного законодавства
в сфері регулювання секс-роботи та ставлення до існуючих норм
регулювання секс-послуг, %**

Наявність норми в правовому полі України	Правильні відповіді респондентів		Думка щодо необхідності норми	
Покарання за користування секс-послугами (клієнта)	Немає покарання	65	Не потрібна	53
			Потрібна, у виді штрафу	33
Покарання для повнолітніх людей, які добровільно надають секс-послуги за винагороду	Є, у виді штрафу	42	Підтримують скасування покарання – “Позитивно, скоріше, підтримую”	19
			Байдужі до скасування покарання – “Нейтрально, мені однаково”	24
			Не підтримують скасування покарання – “Негативно, скоріше, негативно”	52
Покарання за організацію надання секс-послуг (для сутенерів, власників борделів)	Є, у виді штрафу	22	Потрібно – “Скасувати”	7
	Є, у виді позбавлення волі	52	Потрібно – “Послабити”	4
			Потрібно – “Залишити як є”	37
			Потрібно – “Посилити”	44
Покарання за втягнення особи або її примус до надання сексуальних послуг	Є, у виді позбавлення волі	61	Потрібно – “Скасувати”	4
			Потрібно – “Послабити”	2
			Потрібно – “Залишити як є”	34
			Потрібно – “Посилити”	54

Примітка: У таблиці не вказано відсотки респондентів, які не відповідали чи обрали варіанти відповіді: “інше” та “важко відповісти”.

Згідно з даними дослідження, 53% українського населення підтримують правову норму про відсутність покарання для клієнтів: переважно це чоловіки (61%; 46% серед жінок), респонденти, які лояльно ставляться до секс-роботи (72%; 34% серед негативно налаштованих), а також більш молодші респонденти, порівняно зі старшими: від 59% серед 18–29-річних до 44% серед опитаних віком 50 років і старше. Підтримують наявність покарання для клієнтів в секс-роботі 36%. Кожен десятий респондент (11%) не має певної позиції щодо цього питання (рис. 3).

Вважають, що в українському законодавстві слід посилити кримінальну відповідальність за організацію надання секс-послуг, 44% респондентів (переважають опитані, які негативно ставляться до секс-роботи – 53%; серед осіб, які лояльно ставляться – 36%); 37% вважають, що покарання слід залишити таким, як є. Проте 11% українців “за” скасування або зменшення покарання для сутенерів, власників борделів за організацію надання секс-послуг (рис. 4) (переважають опитані, які лояльно ставляться до секс-роботи – 13%; серед осіб, які ставляться негативно – 1%).

Значна частка українського населення вважає, що має бути покарання за “Примус чи втягнення до заняття проституцією” (п. 2 ст. 303 Кримінального кодексу України): 34% впевнені, що покарання слід залишити без змін, ще 54% бачать доцільність у посиленні цієї норми. Всього 6% опитаних (переважно особи, які лояльно ставляться до секс-роботи) “за” скасування або послаблення відповідальності за подібні діяння (рис. 5).

Рис. 3. Ставлення українського населення до можливості впровадження в законодавство норми про покарання клієнтів за користування секс-послугами, % залежно від статі, віку, ставлення до секс-роботи

Рис. 4. Ставлення українського населення до можливості зміни в законодавстві норми про покарання за організацію надання секс-послуг, % залежно від статі, віку, ставлення до секс-роботи

Рис. 5. Ставлення українського населення до можливості зміни в законодавстві норми про покарання за втягнення особи або її примус до надання сексуальних послуг, % залежно від статі, віку, ставлення до секс-роботи

Секс-робітники також продемонстрували високий рівень обізнаності норм чинного українського законодавства в сфері регулювання секс-роботи – понад 80% правильно відповіли на запитання, що стосувалися існуючих санкцій щодо сфери надання секс-послуг або відсутність санкцій – у разі користування секс-послугами (табл. 2). Думки опитаних секс-робітників, що їх клієнти не повинні нести правової відповідальності за користування секс-послугами, майже збіглися – 94%, а також в тому, що норма про будь-які форми покарання за надання секс-послуг повинна бути скасована – 93% (табл. 2).

На думку 63% секс-робітників, у чинному українському законодавстві слід змінити норму щодо покарання за організацію надання секс-послуг: в бік послаблення або скасування (скасувати – 39%, послабити – 14%) – 53%; в бік посилення – 10%. При цьому 26% висловилися за доцільність залишити норму такою, як є, і 11% не мали зваженої позиції щодо цього питання (“важко відповісти”) (рис. 6).

Підтримують наявність покарання за примус або втягнення особи в секс-роботу 66% секс-робітників (37% вважають, що ця норма повинна залишитися без зміни, 29% – її слід посилити). Сьогодні це кримінальна відповідальність з позбавленням волі від 3 до 15 років, залежно від кваліфікації тяжкості злочину, згідно з частинами ст. 303 Кримінального Кодексу України⁸. З огляду на відповіді опитаних секс-робітників, 17% – за те, що покарання потрібно послабити, і тільки 3% – скасувати. А кожен сьомий секс-робітник (14%) не зміг визначитися з відповіддю однозначно (“важко відповісти”) (рис. 7).

⁸ Там само.

Таблиця 2

Рівень обізнаності секс-робітників щодо чинного законодавства в сфері регулювання секс-роботи та ставлення до існуючих норм регулювання сфери секс-послуг, %

Наявність норми в правовому полі України	Правильні відповіді респондентів		Думка щодо необхідності норми	
Покарання за користування секс-послугами (клієнта)	Немає покарання	84	Не потрібна	94
			Потрібна, у виді штрафу	3
Покарання для повнолітніх людей, які добровільно надають секс-послуги за винагороду	Є, у виді штрафу	91	Підтримують скасування покарання – “Зацікавлені у скасуванні покарання”	93
Покарання за організацію надання секс-послуг (для сутенерів, власників борделів)	Є, у виді штрафу	2	Потрібно – “Скасувати”	39
	Є, у виді позбавлення волі	90	Потрібно – “Послабити”	14
			Потрібно – “Залишити як є”	26
Покарання за втягнення особи або її примус до надання сексуальних послуг	Є, у виді позбавлення волі	85	Потрібно – “Посилити”	10
			Потрібно – “Скасувати”	3
			Потрібно – “Послабити”	17
			Потрібно – “Залишити як є”	37
			Потрібно – “Посилити”	29

Примітка: У таблиці не вказано відсотки респондентів, які не відповіли чи обрали варіанти відповіді: “інше” та “важко відповісти”.

Рис. 6. Ставлення секс-робітників до можливості зміни в українському законодавстві норми щодо покарання за організацію надання секс-послуг, %

Рис. 7. Ставлення секс-робітників до можливості зміни в українському законодавстві норми щодо покарання за втягнення особи або її примус до надання сексуальних послуг, %

Серед сучасного населення країни 19% готові підтримати скасування покарання за добровільне надання повнолітніми людьми сексуальних послуг за винагороду (що є основною складовою процесу легалізації секс-роботи). Чверть населення (24%) займає нейтральну позицію в цьому питанні. Більшість (52%) українців ставляться до гіпотетичного скасування покарання за заняття секс-роботою “негативно” (38%) або “скоріше, негативно” (14%) (рис. 8). На відміну від самих секс-робітників, 93% з яких “зацікавлені у скасуванні покарання” за добровільне надання секс-послуг (табл. 2).

Рис. 8. Ставлення українського населення до скасування покарання за добровільне надання повнолітніми людьми сексуальних послуг за винагороду, %

Серед прихильників скасування покарання за надання секс-послуг (відповіді “скоріше, підтримую”, “позитивно”) переважають чоловіки (36%; 14% серед жінок) і респонденти, які лояльно ставляться до сфери надання секс-послуг (33%; 5% серед негативно налаштованих). Супротивниками (відповіді “скоріше, негативно”, “негативно”) частіше є жінки (58%; 44% серед чоловіків), а також люди віком від 40 років і старші (54–56%; серед 18–39-річних – 40–47%).

Наведемо результати декількох соціологічних опитувань українського населення щодо легалізації секс-роботи в попередні роки (використовується термін “проституція”, відповідно до запитань у згаданих дослідженнях). Слід зазначити, що, з огляду на різні формулювання запитань, неправомірно порівнювати ці показники, проте ці дані відображають загальний суспільний настрій у контексті статусу секс-роботи.

Так, у 2001 р., згідно з даними Українського інституту соціальних досліджень, за легалізацію проституції в Україні виступали 38% українців, проти – 41%; не змогли однозначно відповісти – 11% учасників опитування [20].

У 2003 р., згідно з даними Центру Разумкова, на запитання: “Чи потрібно легалізувати проституцію в Україні?” позитивно відповіли 30% українців, негативно – 50%, проблема легалізації проституції не цікавила – 14%, не визначилися з відповіддю – 6%⁹.

У 2009 р., згідно з даними Київського міжнародного інституту соціології, 15% українців виступали за легалізацію проституції, 62%, навпаки, висловилися за посилення покарання за проституцію¹⁰.

У 2012 р., за даними Соціологічної групи “Рейтинг”, на запитання: “Що робити в Україні з проституцією?” відповіли “не обмежувати або повністю дозволити” – 7%, “суттєво обмежити, але не заборонити” – 30%, “повністю заборонити” – 56%, не визначилися з відповіддю – 7%.

У 2016 р. Соціологічною групою “Рейтинг” за тим самим інструментарієм отримали такі дані: 11% українців вважали, що проституцію в країні слід “не обмежувати або повністю дозволити”, “суттєво обмежити, але не заборонити” – 21%, “повністю заборонити” – 58%, не визначилися з відповіддю – 9%¹¹.

Згідно з даними 2020 р., отриманих Соціологічною групою “Рейтинг”, 24% українців підтримують легалізацію ринку сексуальних послуг, проти цього – 65%, не змогли відповісти на запитання – 11%¹².

Отже, відповідно до наведених даних, протягом останніх 20 років ставлення українського населення до потенційної зміни правового статусу секс-роботи в бік її легалізації не стало толерантним, а навпаки, – більш критичним: від 38% українців, що декларували власну згоду з легалізацією [20] і 41% – “проти” у 2001 р., до 24% – “за” і 65% – “проти” у 2020 р.¹³.

В аналізованому дослідженні 2019 р. з метою вивчення думки українців про гіпотетичні можливості скасування покарання за добровільну секс-роботу, респондентам було запропоновано для вибору умови, за яких ця правова норма все ж могла б бути реалізована в Україні. Згідно з отриманими даними, крайні позиції “його (покарання) не потрібно скасовувати” обрали 41% опитаних і “його необхідно відмінити за будь-яких умов” – 6%, ще 11% зазначили, що їм байдуже (“мені однаково”) і 6% – не мають зваженої позиції (“важко відповісти, не знаю”). При цьому частка респондентів розглядає можливість змінити статус секс-роботи в Україні за певних умов:

– якщо секс-робітники регулярно проходитимуть медичне обстеження, в тому числі на ВІЛ/ПСІВ (30%);

⁹ Українці не готові до легалізації проституції. URL: http://socio-lab.vntu.edu.ua/ukr/articles/ukr_not_ready_for_prostitution/

¹⁰ Кожен шостий українець підтримує легалізацію проституції. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/kozhen-shostii-ukrayinets-pidtrimuye-legalizatsiyu-prostitutsiyi.html>

¹¹ Що потрібно робити в Україні з такими речами...? URL: <https://zaxid.net/resources/newsfiles/liber.jpg>

¹² Більшість українців проти легалізації проституції і казино. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/04/14/659384/>

¹³ Там само.

- якщо секс-робітники офіційно платитимуть податки державі (24%);
- якщо секс-робітники офіційно оформлюватимуть “дозвіл” на роботу (19%) (рис. 9).

Рис. 9. Громадська думка про умови гіпотетичного скасування покарання за надання секс-послуг повнолітніми людьми, %

Примітка: Сума відповідей перевищує 100%, оскільки респондент міг обрати кілька варіантів відповіді.

Звернемо увагу на ставлення секс-робітників до потенційного нового статусу секс-роботи в Україні: очікувані зміни, зацікавленість і готовність. 93% секс-робітників, які взяли участь у дослідженні, особисто зацікавлені у скасуванні покарання для секс-робітників за добровільне надання сексуальних послуг за винагороду (рис. 10).

При зафіксованому високому рівні (93%) декларування секс-робітниками особистої зацікавленості в легалізації секс-роботи стати членом профспілкового комітету секс-робітників готові 63%, не готові – 23%; зареєструватись як приватний підприємець і платити податки згідно з трудовим і податковим законодавством з отриманням соціальних гарантій – 59%, не готові – 28%; працювати за наймом на умовах з роботодавцем умовах і за графіком роботи – менше ніж половина (43%), не готові – 38%. З усіх практик, запропонованих для опитаних секс-робітників, які діють в країнах, де легалізована і/або декриміналізована секс-робота, одностайність і готовність отримало тільки одне правило – обов'язкове регулярне медичне обстеження: готові це здійснювати 91%, не готові – 8% (табл. 3).

Рис. 10. Ставлення секс-робітників до можливості скасування покарання для повнолітніх секс-робітників за добровільне надання сексуальних послуг, %

Таблиця 3

Готовність секс-робітників у разі скасування покарання за надання секс-послуг за винагороду впроваджувати практики країн з легалізованою секс-роботою, %

Зареєструватись як приватний підприємець і платити податки відповідно до трудового та податкового законодавства з отриманням соціальних гарантій	
Так	59
Ні	28
Важко відповісти	13
Працювати за наймом на обумовлених з роботодавцем умовах та за графіком роботи	
Так	43
Ні	38
Важко відповісти	19
Регулярно проходити обов'язкове медичне обстеження	
Так	91
Ні	8
Важко відповісти	1
Бути членом профспілкового комітету секс-робітників	
Так	63
Ні	23
Важко відповісти	14

Перше з названих потенційних поліпшень опитані секс-робітники визнали безпечніші умови роботи та зниження ризиків щодо насильства (74%); друге – юридичний захист у поліції (67%), суді та прокуратурі (64%); третє – зниження стигматизації на рівні суспільства (“перестануть переживати про можливе розголошення зайнятості в секс-роботі” – 58%), на рівні самооцінки (“стануть впевненішими, підвищиться самооцінка” – 53%); четверте – зменшення ризиків для здоров’я, в тому числі інфікування ВІЛ/ПіСШ – 49%. Менша кількість (44%) секс-робітників, порівняно з попередніми альтернативами, чекають від легалізації можливості визначати умови спілкування з клієнтами і можливості “без побоювань звертатися до лікаря за лікуванням/консультацією”. Тільки 1% (2 людини) відповіли, що процес легалізації секс-роботи “нічого не змінить” (рис. 11).

Рис. 11. Думки секс-робітників про можливі зміни, пов'язані зі скасуванням покарання за надання секс-послуг за винагороду, %

Примітка: Сума відповідей перевищує 100%, оскільки респондент міг обрати кілька варіантів відповіді.

Висновки. Дані дослідження свідчать про цілком прогнозовану протилежність ставлення, бажань і сподівань щодо потенційних змін правового статусу секс-роботи в Україні пересічного українця та робітника сфери надання сексуальних послуг – від неготовності та неприйнятності таких змін першим до невідповідності і, можливо, “райдужних” сподівань останнього. Питання декриміналізації та легалізації секс-роботи в українському суспільстві, яке й досі диференціюється як перехідне, для переважної більшості громадян, природно, не належить до нагальних. Проте дискусії, що ведуться навколо цього питання у різних сферах медіа, а також наукового простору, є одним із свідчень демократизації нашого суспільства, одним з ідеалів якої є право будь-якої людини на захист від дискримінації, на соціальний і правовий захист, на медичне обслуговування. Суспільна думка у більшості своїй поки не готова до визнання секс-роботи як різновиду підприємницької діяльності з одночасним забезпеченням її з боку норм трудового, цивільного, господарського, фінансового та інших галузей права, а її робітників як таких, які мають право на відмову (від клієнта, роботодавця, професії у цілому), належні умови праці та профспілковий або судовий захист, анонімність; соціальні гарантії та пенсію, самоорганізацію тощо. Тому буде корисним формування в українському суспільстві толерантного ставлення до проблем, пов’язаних з секс-роботою. Наведемо кілька закономірностей формування настроїв у суспільстві, сформованих американським фахівцем у галузі PR, соціальним психологом Х. Кентріл, які можна використати при підготовці українського суспільства до зміни правового статусу секс-роботи:

- з психологічної точки зору суспільна думка детермінована корисливими інтересами людей, події, слова та будь-які інші стимули впливають на думку настільки, наскільки є очевидним зв’язок з особистою зацікавленістю (можливо, якщо пенсіонерам і бюджетним працівникам вказати на джерела стабільності та зростання їхніх доходів, то отримаємо найпалкіших прихильників легалізації проституції);
- протидія рішучим заходам з боку влади є більш стриманою, якщо населення відчуває, що воно якоюсь мірою бере участь у розробці рішень (на розсуд та обговорення слід винести вторинні, не принципові питання);
- люди мають більш виявлене ставлення та підвищену здатність до висловлювань з приводу саме цілей, ніж методів, що необхідні для їх досягнення;
- громадська думка завжди є емоційно забарвленою, тому вона схильна до значних коливань під впливом певних подій;
- чим більше люди з’ясовують переваги у зв’язку з певними змінами, тим скоріше вони погоджуються з ними та твердженнями фахівців щодо їх підтримки¹⁴.

На закінчення наведемо висновок, до якого дійшов український вчений, правознавець, доктор філософії з юридичних наук О.Е. Радутний, який проаналізував сучасну законодавчу базу та висловив таку ініціативу: “пропонується скасувати адміністративну відповідальність за заняття проституцією (ст. 181-1 Кодекс України про адміністративні правопорушення), виключити з Кримінального кодексу України

¹⁴ Влияние на общественное мнение. URL: www.reklamister.ru/psihologiya-reklamy-i-pr/vliyanie-na-obshchestvennoe-mnenie.html

ст. 302 (створення або утримання місць розпусти і звідництва) та ст. 303 (сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією). Відповідальність за втягнення особи в заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією з використанням обману, шантажу чи уразливого стану цієї особи, або із застосуванням чи погрозою застосування насильства забезпечуватиметься шляхом реалізації тієї охоронної функції, яка властива кримінально-правовій нормі, що закріплена ст. 149 Кримінального кодексу України: торгівля людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи. Продовжуватимуть здійснювати свою охоронну та превентивну функцію кримінально-правові норми, закріплені в ст. 130–133, 146, 150, 152–156, 161, 172–175, 182 Кримінального кодексу України тощо.

Необхідно прийняти закон, яким передбачити ліцензування діяльності з надання сексуальних послуг, порядок та умови її здійснення, обмеження та застереження тощо. У цьому випадку вказана діяльність набуде ознак підприємницької або господарської з одночасним забезпеченням її з боку норм трудового, цивільного, господарського, фінансового та інших галузей права. Можливо розглянути варіант надання їй особливого статусу, який сьогодні передбачено для нотаріальної, журналістської або адвокатської діяльності. При цьому зрозуміло, що не лише однією ст. 149 Кримінального кодексу України, але й іншими (наприклад, нормами Розділу II “Злочини проти життя та здоров’я особи” Особливої частини Кримінального кодексу України) – відповідно до кваліфікації, забезпечуватиметься охорона прав і свобод людини й громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам.

Якщо Україна легалізує проституцію, одночасно ненасильницьким шляхом зводячи нанівець підґрунтя тіньової та злочинної діяльності, то це можна буде вважати кроком до демократичного суспільства та європейських, гуманістичних, загальнолюдських цінностей, якщо навпаки – шлях у зворотному напрямі” [21].

Список використаних джерел

1. Гема. М. Секс-бізнес в Україні: чи потрібна декриміналізація? *iPress.ua*. 2018. URL: https://ipress.ua/articles/seksbiznes_v_ukraini_chy_potribna_dekryminalizatsiya_250051.html
2. Зайцева О. Шведська модель боротьби з проституцією: протидія, а не комфортизація. *Гендер в деталях*. 2018. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/shvedska-model-borotbi-z-prostituttsieyu-protidiya-a-ne-komfortizatsiya-134359.html>
3. Рачок Д. Секс-робота і всі-всі-всі: принципи та втілення легалізації і декриміналізації. *Гендер в деталях*. 2018. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/sex-robota-i-vsi-vsi-vsi-printsipi-ta-vtillennya-legalizatsii-i-dekryminalizatsii-134370.html>
4. Проституція в Україні: бизнес, которого как бы нет. *Delo.ua*. 2018. URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/prostitutciya-v-ukraine-biznes-kotorogo-kak-by-net-339150/>
5. Легализовать или запретить? Почему ни одна страна мира не может законодательно решить проблему проституции. 2019. URL: <https://knife.media/world-prostitution-laws/>

6. Габрелян А.Ю. Доцільність легалізації проституції в Україні: аргументи “за”. *Сучасні питання економіки і права*. 2018. Вип. 2. С. 135–143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sper_2018_2_19
7. Муравйов О., Милованов Т., Талавера О. Легалізація проституції в Україні: бути чи не бути. *Українська правда*. 2015. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2015/10/21/7085619/>
8. Балакірева О., Бондар Т., Галустьян Ю., Ганюков О.А. Секс-бізнес в Україні: спроба соціального аналізу. Київ: Державний інститут сім’ї та молоді, 2001. 159 с.
9. Яременко О.О., Артюх О.Р., Балакірева О.М., Бондар Т.В., Варбан М.Ю. Моніторинг поведінки жінок секс-бізнесу. Київ: Український ін-т соціальних досліджень, 2003. 72 с.
10. Балакірева О.М., Бондар Т.В., Серeda Ю.В. Моніторинг поведінки жінок, які надають сексуальні послуги за плату, як компонент епідагляду другого покоління. Київ: МБФ “Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні”, 2008. 60 с. URL: http://aph.org.ua/wp-content/uploads/2016/08/Zvit_ZKS.pdf
11. Проблемы секс-бизнеса в контексте общественного здравоохранения. Киев: СПИД Фонд Восток-Запад, 2009. 128 с. URL: https://www.aidsactioneurope.org/sites/default/files/1091-0_0.pdf
12. Артюх О.Р., Балакірева О.М., Бочкова Л.В., Галич Ю.П., Галустьян Ю.М., Дікова-Фаворська Д.М., Злобіна О.Г., Левчук Н.М., Лютий В.П., Марциновська В.А., Микитюк Т.П., Морозов В.Ф., Петровський О.М., Шамота Т.С., Яременко О.О. Моніторинг поведінки жінок, які надають сексуальні послуги за плату як компонент епідагляду другого покоління. Київ: МБФ “Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні”, 2005. 60 с. URL: <http://aph.org.ua/wp-content/uploads/2016/08/csw.pdf>
13. Моніторинг поведінки та поширення ВІЛ-інфекції серед жінок, які надають сексуальні послуги за плату, як компонент епідагляду за ВІЛ другого покоління: аналітичний звіт за результатами опитування ЖКС 2009 року. Київ: МБФ “Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні”, 2010. 74 с. URL: http://publichealth.org.ua/storage/IOM_for%20NGO/02%20Harm%20Reduction/CSW_report_2010.pdf
14. Демченко И., Пивоварова Н., Плющ А., Артюх О., Костючок М., Белоносова Н., Варбан М., Матияш О. Изучение причин, влияющих на проявление насилия по отношению к ЖСБ как фактора повышенного риска инфицирования ВИЧ. Киев: ГО “Аналітичний центр “Соціоконсалтинг”, МБФ “Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні”, 2012. URL: https://www.belaid.net/uploads/docs/2014/viol_full_ru.pdf
15. Изучение уровня знаний о ВИЧ/СПИД/ИППП, отношения к проблеме и поведенческих практик клиентов ЖСБ. Киев: ГО “Аналітичний центр “Соціоконсалтинг”, МБФ “Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні”, 2013. URL: <http://aph.org.ua/wp-content/uploads/2016/08/resume-klients-rus.pdf>
16. Варбан М., Шульга Л., Демченко И., Белоносова Н. Жизнь уязвимых к ВИЧ людей: потребители инъекционных наркотиков, женщин секс-бизнеса, мужчин, практикующих секс с мужчинами. Киев: МБФ “Международный Альянс по ВИЧ/СПИД в Украине”, 2014. 52 с. URL: <http://sociocon.org/files/publications/165.pdf>
17. Варбан М., Довбах А., Карелин М., Киселев В., Семена Е. Общественные центры снижения вреда для уязвимых к ВИЧ групп населения: опыт, практика, перспективы. Киев: МБФ “Международный Альянс по ВИЧ/СПИД в Украине”. URL: <http://aph.org.ua/wp-content/uploads/2016/08/communitycentres.pdf>
18. Исследование среди секс-работников Украины по нарушениям прав человека со стороны сотрудников правоохранительных органов (2015, 2016, 2017 гг.). URL: https://issuu.com/natashadorofeyeva/docs/analiz_oprosa_sexwork-2017.docx
19. Демченко И., Булыга Н., Пивоварова Н., Артюх О., Яремчук М., Дорофеева Н., Исаева Н. Декриминализация секс-работы в Украине: анализ общественного мнения, оценка препятствий и возможностей. Киев: Украина, 2019. 40 с. URL: <https://legalifeukraine.com/ru/sexwork/>

dekriminalizacziya-seks-raboty-v-ukraine-analiz-obshhestvennogo-mneniya-ocenka-prepyatstvij-i-vozmozhnostej-3380/

20. За легалізацію проституції виступає 38% українців. *Корреспондент.net*. 2002. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/239764-za-legalizaciyu-prostitutciyi-vistupae-38-ukrayinciv>

21. Радутний О.Е. Інформаційне забезпечення легалізації проституції та декриміналізації окремої пов'язаної з нею діяльності. *Інформація і право*. 2016. № 2 (17). С. 147–157. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/19_0.pdf

Отримано 08.05.20 та оновлено 02.07.20

References

1. Hema, M. (2018). Sex business in Ukraine: is decriminalization necessary? *iPress.ua*. URL: https://ipress.ua/articles/seksbiznes_v_ukraini_chy_potribna_dekryminalizatsiya_250051.html [in Ukrainian]
2. Zaitseva, O. (2018). The Swedish model of combating prostitution: counteraction, but not comfortisation. *Gender in details*. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/shvedska-model-borotbi-z-prostitutsieyu-protidiya-a-ne-komfortizatsiya-134359.html> [in Ukrainian]
3. Rachok, D. (2018). Sex work and all: principles and implementation of legalization and decriminalization. *Gender in details*. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/sex-robota-i-vsi-vsi-vsi-printsipi-ta-vtilennya-legalizatsii-i-dekryminalizatsii-134370.html> [in Ukrainian]
4. Prostitution in Ukraine: a business that does not seem to exist. (2018). *Delo.ua*. URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/prostitutciya-v-ukraine-biznes-kotorogo-kak-by-net-339150/> [in Russian]
5. Legalize or ban? Why no country in the world can legally solve the problem of prostitution. (2019). URL: <https://knife.media/world-prostitution-laws/> [in Russian]
6. Gabrelyan, A. (2018). Validity of legalization of prostitution in Ukraine: arguments “for”. *Suchasni pytannia ekonomiky i prava – Modern Issues of Economics and Law*, 2, 135-143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ssep_2018_2_19 [in Ukrainian]
7. Muraviov, O., Milovanov, T., Talavera, O. (2015). Legalization of prostitution in Ukraine: to be or not to be. *Ukrainska pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2015/10/21/7085619/>
8. Balakireva, O., Bondar, T., Galustian, Yu., Haniukov, O.A. (2001). Sex business in Ukraine: an attempt at social analysis. Kyiv: State Institute for Family and Youth [in Ukrainian]
9. Yaremenko, O.O., Artiukh, O.P., Balakireva, O.M., Bondar, T.V., Varban, M.Yu. (2003). Monitoring of the sex workers' behaviour. Kyiv: Ukrainian Institute for Social Research [in Ukrainian]
10. Balakireva, O.M., Bondar, T.V., Sereda, Yu.V. (2008). Monitoring behavior of female commercial sex workers as a component of the second generation epidemiological survey. Kyiv: ICF “International HIV/AIDS Alliance in Ukraine”. URL: http://aph.org.ua/wp-content/uploads/2016/08/Zvit_ZKS.pdf [in Ukrainian]
11. Issues of sex business in the context of public health. (2009). Kiev: AIDS Foundation East-West. URL: https://www.aidsactioneurope.org/sites/default/files/1091-0_0.pdf [in Russian]
12. Artiukh, O.P., Balakireva, O.M., Bochkova, L.V., Halych, Yu.P., Galustian, Yu.M., Dikova-Favorska, D.M., Zlobina, O.H., Levchuk, N.M., Liutyi, V.P., Martsynovska, V.A., Mykytiuk, T.P., Morozov, V.F., Petrovskiy, O.M., Shamota, T.S., Yaremenko, O.O. (2005). Monitoring behavior of female commercial sex workers as a component of the second generation epidemiological survey. Kyiv: ICF “International HIV/AIDS Alliance in Ukraine”. URL: <http://aph.org.ua/wp-content/uploads/2016/08/csw.pdf> [in Ukrainian]
13. Behavioural monitoring and HIV infection prevalence among female sex workers as a component of second generation surveillance: analytical report based on results of 2009 survey among FSW. (2010).

Kyiv: ICF "International HIV/AIDS Alliance in Ukraine". URL: http://publichealth.org.ua/storage/IOM_for%20NGO/02%20Harm%20Reduction/CSW_report_2010.pdf [in Ukrainian]

14. Demchenko, I., Pyvovarova, N., Pliushch, A., Artiukh, O., Kostyuchok, M., Belonosova, N., Varban, M., Matiash, O. (2012). Investigating causes influencing manifestations of violence against female sex workers (FSW) as a factor of increased risk of exposure to HIV. Kyiv: Analytical Center "Socioconsulting", ICF "International HIV/AIDS Alliance in Ukraine". URL: https://www.belaid.net/uploads/docs/2014/viol_full_ru.pdf [in Russian]

15. Study of knowledge about HIV/AIDS/STI, attitude to problems and behavioral practices of FSW's clients. (2013). Kyiv: Analytical Center "Socioconsulting", ICF "International HIV/AIDS Alliance in Ukraine". URL: <http://aph.org.ua/wp-content/uploads/2016/08/resume-klients-rus.pdf> [in Russian]

16. Varban, M., Shulha, L., Demchenko, I., Belonosova, N. (2014). The life of people vulnerable to HIV: injecting drug users, sex workers, men who have sex with men. Kiev: ICF "International HIV/AIDS Alliance in Ukraine". URL: <http://sociocon.org/files/publications/165.pdf> [in Russian]

17. Varban, M., Dovbakh, A., Karelin, M., Kiselev, V., Semena, E. Harm Reduction Community Centres for Groups Vulnerable to HIV: Experience, Practice. Perspectives. Kyiv: ICF "International HIV/AIDS Alliance in Ukraine". URL: <http://aph.org.ua/wp-content/uploads/2016/08/communitycentres.pdf> [in Russian]

18. Survey among Ukrainian sex workers on human rights violations by law enforcement officers (2015, 2016, 2017). URL: https://issuu.com/natashadorofeyeva/docs/analiz_oprosa_sexwork-2017.docx [in Russian]

19. Demchenko, I., Bulygina, N., Pivovarova, N., Artiukh, O., Yaremchuk, M., Dorofeeva, N., Isaeva, N. (2019). Decriminalization of sex work in Ukraine: analysis of public opinion, assessment of obstacles and opportunities. Kyiv: Ukraine. URL: <https://legallifeukraine.com/ru/sexwork/dekriminalizacziya-seks-raboty-v-ukraine-analiz-obshhestvennogo-mneniya-ocenka-prepyatstvij-i-vozmozhnostej-3380/> [in Russian]

20. 38% of Ukrainians support the legalization of prostitution. (2002). *Korrespondent.net*. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/239764-za-legalizaciyu-prostitutciyi-vistupae-38-ukrayinciv> [in Ukrainian]

21. Radutnyi, O.E. (2016). Information support for the prostitution legalization and decriminalization of certain related activities. *Informatsiia i pravo*, 2 (17), 147-157. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/19_0.pdf [in Ukrainian]

Received on 08.05.20 and updated on 02.07.20